

КРУСЯН АНЖЕЛІКА РОМАНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного
та міжнародного права*

*Київського інституту інтелектуальної власності та права,
доктор юридичних наук, професор*

ПІДСТАВИ ВИОКРЕМЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЯК ПІДГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Сучасні тенденції розвитку юридичної науки обумовлені інтеграційними процесами та політико-правовими перетвореннями в Україні, трансформацією суспільних відносин, що у свою чергу зумовлює об'єктивну потребу концептуальної розробки нової парадигми національного конституційного права з метою ефективізації його ролі в процесі забезпечення взаємодії держави, публічної влади та людини в контексті конституціоналізму. Так, до інноваційних напрямів конституційно-правових досліджень слід віднести питання виокремлення конституційного гуманітарного права як підгалузі конституційного права України. Адже на сучасному етапі розвитку національного конституційного права виявляються нові напрями правового регулювання суспільних відносин конституційно-правовими нормами, що обумовлено тенденціями розвитку сучасного суспільства та держави.

Традиційно гуманітарне право – це поняття, що є характерним для міжнародного права, тобто – міжнародне гуманітарне право, яке поряд з традиційним правом війни (збройних конфліктів) [див., наприклад: 1; 2], охоплює міжнародні документи щодо статусу та захисту прав і свобод людини, включаючи й міжнародно-правову відповідальність за їх порушення. З міжнародним гуманітарним правом тісно пов'язане міжнародне право прав людини, адже предметом їх регулювання є відносини між державами та фізичними особами щодо забезпечення та захисту прав і свобод людини. Основною розбіжністю між ними є те, що таке регулювання здійснюється у різних аспектах, а саме: міжнародне гуманітарне право як галузь міжнародного права – це сукупність норм, що стосуються ведення воєнних дій, і норм, що надають захист особам, які перебувають під владою противника [3, с. 25] (тобто у контексті воєнних дій); міжнародне право прав людини – система принципів і норм, які визначають та закріплюють права і свободи людини, зобов'язання держав і міжнародних організацій щодо їх дотримання, а також міжнародні механізми забезпечення і контролю за дотриманням суб'єктами міжнародного права своїх зобов'язань у цій галузі та безпосереднього захисту прав конкретних осіб чи груп населення [4, с. 460] (тобто у контексті мирного, звичайного життя).

Отже, ці галузі міжнародного права спрямовані на забезпечення та захист прав і свобод людини, водночас, одним із аспектів міжнародно-

правового регулювання сфери прав і свобод людини (зокрема, міжнародного права прав людини) є контроль за забезпеченням прав і свобод людини і громадянина на національному рівні, тобто конкретними державами. Цей фактор актуалізує необхідність більш детального регулювання національним конституційним правом сфери прав і свобод людини, що також детерміновано процесом конституціоналізації цієї сфери.

У сучасних умовах конституційного розвитку України складаються сприятливі обставини щодо формування та виокремлення у системі вітчизняного конституційного права такої його гуманітарної складової (підгалузі), як конституційне гуманітарне право. Необхідність виокремлення, формування та подальшого розвитку конституційного гуманітарного права обумовлено: по-перше, сучасним етапом конституційних перетворень в Україні, який визначає таку тенденцію розвитку вітчизняного конституційного права, як його гуманізація та підвищення людського виміру конституційно-правових реалій; по-друге, процесами конституціоналізації системи прав людини у сучасному світі, тобто у міжнародному та національному праві, які взаємопов'язані між собою (зокрема, виходячи з дуалістичної концепції співвідношення міжнародного права та національних правових систем); по-третє, розвитком науково-практичної парадигми сучасного конституціоналізму, у «центрі» якої знаходиться людина, що детермінує необхідність комплексного конституційно-правового регулювання суспільних відносин у сфері конституційно-правової свободи людини. Адже конституційно визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Це положення є складовою основ конституційного ладу України. Вкрай необхідним є створення правового підґрунтя для втілення в сучасні реалії визначених конституційних положень. Для цього, окрім іншого, необхідним є удосконалення системи сучасного конституційного законодавства у сфері прав та свобод людини і громадянина, створення ефективного механізму їх забезпечення та захисту з боку держави.

Крім зазначених політико-правових підстав виокремлення конституційного гуманітарного права, теоретично необхідним є визначення основних ознак, що характеризують юридичну специфіку цієї підгалузі як регулятивної підсистеми конституційного права, а саме наявність: предмета правового регулювання – суспільних відносин конкретного виду, які є складовою частиною предмета конституційного права як галузі права; специфіки (особливості) методу правового регулювання; поєднання юридичної цілісності (єдності) та водночас, внутрішньої структурної диференціації; особливих принципів; юридичної цілісності, тобто наявність взаємозв'язуючого та взаємообумовлюючого елементу, що надає єдності всій підгалузі права. Що стосується останньої ознаки, то вона має інтегративне значення щодо всієї системи юридичних

ознак (характеристик) конституційного гуманітарного права. Адже відомо, що єдність є можливою тільки при наявності взаємозв'язку та взаємообумовленості всіх елементів. Таким елементом щодо конституційного гуманітарного права є конституційно-правова свобода людини, що змістовно пов'язана з певними взаємовідносинами між людиною та державою.

Конституційне гуманітарне право – це підгалузь конституційного права, предметом регулювання якої є суспільні відносини у сфері визначення, забезпечення та захисту конституційно-правової свободи людини. Отже, предметом конституційного гуманітарного права є суспільні відносини у сфері конституційно-правової свободи людини, що детерміновано з особливими методами та принципами такого регулювання.

Характеризуючи методи конституційного гуманітарного права слід відзначити підвищення ролі та значення, поряд з імперативним методом (що притаманний субординаційним та реординаційним відносинам), такого методу конституційного регулювання, як диспозитивний метод (що ґрунтується на паритетних началах та притаманний коордінаційним відносинам).

Методи правового регулювання пов'язані з принципами, на яких має ґрунтуватися та будуватися система конституційного гуманітарного права. Враховуючи його гуманітарну сутність (природу) та функціонально-причинний зв'язок з науково-практичною парадигмою конституціоналізму представляється теоретично вірним та практично обумовленим висновок, що принципи цієї підгалузі права кореспондують принципам сучасного конституціоналізму [див.: 5].

Підвищена соціальна значущість відносин у сфері конституційно-правової свободи людини, їх специфіка і розвиток в умовах гуманізації конституційного права та становлення сучасного українського конституціоналізму, в системі якого важливим є не тільки нормативно визначити та закріпити відповідні права, свободи та обов'язки людини, але й встановити сукупність вимог щодо їх забезпечення та охорони як з боку держави, так і посягань від держави – все це обумовлює виокремлення та становлення у межах конституційного права самостійної підгалузі – конституційного гуманітарного права, предметом якого є суспільні відносини у сфері конституційно-правової свободи людини. В межах конституційного гуманітарного права методологічно обґрунтованою є диференціація правового матеріалу (при збереженні його єдності на основі інтегруючого концепту – конституційно-правова свобода людини), що обумовлює можливість виділення таких основних інститутів, як: інститут прав і свобод людини; інститут обов'язків людини в демократичному суспільстві та державі; інститут громадянських (правових) станів особистості (громадянство, іноземство, безгромадянство, полігромадянство); інститут забезпечення і захисту конституційно-правової свободи людини.

Отже, на підставі вищезазначеного можна резюмувати визнання за конституційним гуманітарним правом статусу підгалузі конституційного права України, проблеми становлення та розвитку якого потребує-

ють подальших наукових досліджень з урахуванням конституційно-правових реалій сучасності.

Список використаної літератури:

1. Цюрупа М.В., Дяченко В.І. Міжнародне гуманітарне право: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2008. 364 с.
2. Hans-Peter Gasser. International Humanitarian Law. An introduction. Separate Print From. Hans Haug, Humanity For all. The International Red Cross And Red Crescent Movement, Henry Dunant Institute: Haupt, 1993.
3. Репецький В.М., Лисик В.М. Міжнародне гуманітарне право: підручник. Київ: Знання, 2007. 467 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ: ТОВ: «Вид-во «Юридична дума», 2007. 992 с.
5. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с. (підрозділ 2.3. Принципи сучасного українського конституціоналізму).

Ключові слова: конституційне гуманітарне право, конституційне право, конституціоналізм, права людини, тенденція гуманізації.

Ключевые слова: конституционное гуманитарное право, конституционное право, конституционализм, права человека, тенденция гуманизации.

Key words: constitutional humanitarian law, constitutional law, constitutionalism, human rights, humanization trend.

АФАНАСЬЕВА МАРЬЯНА ВЛАДИМИРОВНА

*Національний університет «Одеська юридическа академия»,
профессор кафедри конституционного права,
доктор юридических наук, доцент*

ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ СПРАВЕДЛИВОСТЬ И ЛЕГИТИМНОСТЬ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ

Активное участие общества в политических процессах является инструментом легализации и легитимации публичной власти. Через участие граждан в управлении делами государства, во всенародном голосовании, референдуме и т.д. власть получает поддержку внутри страны и признание международных институций. Однако далеко не всегда политические процессы соответствуют такой характеристике как процедурная справедливость, что в свою очередь приводит к дефициту легитимности.

Для эффективного функционирования демократия нуждается во взаимодействии между гражданским обществом и учреждениями власти, в свободных потоках информации, а также в справедливых процедурах, которые обеспечивают вовлеченность каждого индивиду-